

8. Бухгалтерський облік. Навч. посібник / За ред. проф. Ф.Ф. Бутинця. – Житомир: ЖІТІ. 2000. – 448 с.
9. Сопко В.В. Бухгалтерський облік в управлінні підприємством. – К., 2006. – 526 с.
10. Швець В.Г. Теорія бухгалтерського обліку: Навч. посіб. – К.: Знання – Прес, 2003. – 444 с. – (Вища освіта ХХІ століття).
11. Палий В.Ф. О предмете бухгалтерского учета // Бухгалтерский учет. – 2006. – № 5. – С. 55–58.
12. Малюга Н.М. Бухгалтерський облік в Україні: теорія й методологія, перспективи розвитку. – Житомир, 2005. – 548 с.
13. Голов С.Ф. Бухгалтерський облік в Україні: аналіз стану та перспективи розвитку: Монографія. – К.: ЦНЛ, 2007. – 522 с.

УДК 338.24

В.Л. АКУЛЕНКО, І.В. МАМЧУК
Шосткінський інститут Сумського державного університету

ЕКОЛОГІЧНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ В КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

У статті досліджено питання екологічного менеджменту з забезпеченням екологічної безпеки підприємства. Розглянуто рівні безпеки підприємства, визначені інтегральні показники з відношенням їх до класів економічної безпеки підприємств.

The article considers the problem of ecological management with providing ecological security of an enterprise. It regards enterprises levels of security and determines integral indicators with their reference to the classes of economic security of enterprises.

Постановка проблеми і її зв'язок із найважливішими науковими та практичними завданнями. На всіх стадіях свого розвитку людина була тісно зв'язана з навколишнім світом. Але з тих пір як з'явилося високо-індустріальне суспільство, небезпечне втручання людини в природу різко підсилювалося, розширився обсяг цього втручання, воно стало багатообразне і зараз грозить стати глобальною небезпекою для людства. На сьогоднішній день політична та економічна нестабільність в Україні привели к ризиковому характеру підприємницької діяльності, невизначеність і непередбачуваність різних факторів зовнішнього середовища актуалізували проблему виживання підприємства в існуючих умовах господарювання [1]. На сучасному етапі розвитку економіки України зростає роль процесів екологізації виробництва, реалізація яких дозволить розв'язувати конкретні еколого-економічні проблеми на рівні підприємства.

Вагомий внесок у процес економічної безпеки підприємства роблять ґрунтовні наукові монографії О.І. Барановського [2] та В.І. Мунтяна [3]. Проблемами екологічного менеджменту займалися вітчизняні та закордонні вчені Н. Пахомова, К. Ріхтер, А. Ендрес, О.М. Теліженко, В.В. Сабадаж, В.Ф. Семенова, О.Л. Михайлюк, Т.П. Галушкіна та ін. Взаємодія людини з природою, так названий антропогенний тиск на екологію, привело до того, що однією з глобальних проблем дійсного часу стала проблема екологічної безпеки. Актуальним є питання: яким чином запобігти або звести до мінімуму важкі наслідки надзвичайних ситуацій, обумовлених аваріями, забрудненням і руйнуванням біосфери, стихійними лихами.

Метою статті є обґрунтування екологічного менеджменту в контексті екологічної безпеки підприємства з визначенням інтегральних показників економічної безпеки підприємства.

Виклад основного матеріалу досліджень. Концепція абсолютної безпеки недавнього часу була фундаментом, на якому будувалися нормативи безпеки в усім світі. Для запобігання аварій упроваджувалися додаткові технічні пристрої – інженерні системи безпеки, приймалися організаційні заходи, що забезпечують високий рівень дисципліни, чіткий регламент роботи. Вважалося, що такий інженерний підхід дозволяє виключити будь-яку небезпеку для населення і навколишнього середовища.

Екологічна безпека – це такий стан навколишнього природного середовища при якому забезпечується попередження погіршення екологічного стану та виникає небезпека для здоров'я людей. Одними з основних причин, що призвели до загрозливого стану навколишнього середовища є відсутність ефективного контролю за охороною навколишнього природного середовища, несприятлива структура промислового виробництва з високою концентрацією екологічно шкідливих виробництв, застаріла технологія виробництва, висока матеріалоемність та енергоемність виробництва, низький рівень ефективності експлуатації існуючих природоохоронних об'єктів, а також відсутність належних правових і економічних механізмів які стимулювали б розвиток екологічно безпечних технологій.

Під економічною безпекою треба розуміти такий стан соціально-технічної системи підприємства, котрий дає змогу уникнути зовнішніх загроз і протистояти внутрішнім чинникам дезорганізації за допомогою наявних ресурсів, підприємницьких здібностей менеджерів, а також структурної організації та зв'язків менеджменту.

Процес взаємодії на екосистему, на сьогоднішній день, не може відбуватися спонтанно, тому слід впровадити заходи, які були б здатні поліпшити екологічну самостійність економічних суб'єктів, тобто систему EMAS. Це призведе до забезпечення підприємству “кредиту довіри” в відносинах з усіма зацікавленими в його діяльності сторонами. Такий процес називається екологічним менеджментом.

Термін “небезпека” описує можливість здійснення деяких явищ технічного, природного, економічного і соціального характеру, при наявності яких можуть наступити несприятливі події і процеси, наприклад, природні катастрофи або нещастя, аварії на промислових підприємствах, економічні або соціальні кризи. Отже, “небезпека” – це ситуація, що постійно присутня у навколишньому середовищі і здатна за певних умов призвести до реалізації в ньому небажаної події – виникненню небезпечного фактора. Відповідно реалізація небезпеки – це звичайно випадкове явище, і виникнення небезпечного фактора характеризується імовірністю цього явища.

“Безпека” – стан захищеності окремих осіб, суспільства і природного середовища від надмірної небезпеки. Як одиниці виміру безпеки пропонується використовувати показники, що характеризують стан здоров’я людини і стан (якість) навколишнього середовища. Відповідно, метою процесу забезпечення безпеки є досягнення максимально сприятливих показників здоров’я людини і високої якості навколишнього середовища.

Економічна безпека підприємства – це такий стан корпоративних ресурсів (ресурсів капіталу, персоналу, інформації, технології, техніки та устаткування, прав) і підприємницьких можливостей, за якого гарантується найбільш ефективне їхнє використання для стабільного функціонування та динамічного науково-технічного й соціального розвитку, запобігання внутрішнім і зовнішнім негативним впливам (загрозам).

Метою проведення екоменеджменту – є управління екологічними характеристиками конкретних суб’єктів екологічно небезпечної діяльності, джерел екологічної небезпеки або окремих природних комплексів. [4]

Екологічний менеджмент має свою специфіку: для підвищення рівня обґрунтованості екологічних рішень на підприємствах вводяться спеціальні природоохоронні або екологічні паспорти.

Екологічний паспорт дозволяє детально проаналізувати екологічну ситуацію, що склалася, визначити першочерговість вирішуваних задач і їх вплив на стан навколишнього середовища.

У монографії В.І. Мунтіяна [3] здійснене системне наукове дослідження проблеми економічної безпеки України як провідної складової національної безпеки в усьому комплексі питань, пов’язаних із визначенням її чинників, поточного стану та напрямків забезпечення на усіх рівнях. Авторами було детально проаналізовано досвід початкового етапу економічного реформування, досліджено процес економічної кризи, визначено нові підходи у вивченні економічної безпеки держави та сформульовано шляхи подолання кризи на основі критеріїв економічної безпеки.

Загрози безпеці підприємництва за джерелом походження поділяються на внутрішні та зовнішні. До зовнішніх загроз у сфері підприємницької діяльності можна віднести:

- роботу спеціальних служб іноземних держав щодо здобуття інформації про економічні процеси у сфері підприємництва з метою здійснення антиконкурентних заходів;
- роботу служб безпеки суб’єктів підприємницької діяльності, як вітчизняних так і зарубіжних, з метою подавлення конкурентів, заволодіння ринками збуту чи майном конкурентів;
- протиправну діяльність організованих злочинних формувань та окремих осіб з метою заволодіння майном суб’єктів підприємницької діяльності.

До внутрішніх загроз безпеці підприємництва слід віднести:

- протиправні чи інші негативні дії персоналу суб’єкта підприємницької діяльності, що загрожують функціонуванню та розвитку підприємництва;
- порушення встановленого режиму захисту інформації з обмеженим доступом для сторонніх осіб;
- порушення порядку використання технічних засобів;
- інші порушення правил режиму безпеки, діловодства тощо, які створюють передумови для реалізації протиправних цілей злочинних елементів чи інших зацікавлених фігурантів;
- низький рівень кадрового, організаційно-правового, інформаційно-аналітичного забезпечення управління потенційними ризиками як у контексті внутрішніх, так і зовнішніх загроз.

У науковій праці О.І. Барановського увагу зосереджено на фінансовій безпеці як одній з найважливіших складових економічної безпеки. Фінансова безпека розглядається як складна багаторівнева система, що охоплює проблеми грошового обігу та інфляції, обігу валютних коштів, заборгованості держави, бюджетної безпеки, інвестиційної діяльності тощо.

На думку Довбні С.Б. та Гічової Н.Ю. [5], економічна безпека суб’єкта підприємницької діяльності – це здатність підприємства до ефективного функціонування і успішного розвитку в майбутньому. Економічна безпека, на їхню думку, класифікується наступним чином:

- методи прогнозування банкрутства (моделі та методи інтегральної оцінки фінансово-економічного стану підприємства);
- методи комплексної оцінки загроз (інтегральна оцінка ризику, оцінка ефективності захисних заходів);
- методи комплексної оцінки економічного потенціалу підприємства (багатофакторна ресурсно-функціональна модель економічної безпеки, оцінка конкурентного статусу фірми, інтегральна оцінка додержання інтересів компанії, SWOT-аналіз, багатофакторна лінійна модель).

Розрізняють різні рівні економічної безпеки, на нашу думку, запропонована “тримірна діагностика рівня економічної безпеки підприємства” авторів Довбні С.Б. та Гічової Н.Ю. [5] відповідає реаліям сьогодення. Це комплексний методичний підхід до визначення економічної стійкості підприємства залежно від трьох основних параметрів: поточної, тактичної, стратегічної економічної безпеки. Особливістю цього підходу є визначення рівня економічної безпеки залежно від певного проміжку часу, відповідно до якого вона оцінюється.

Поточна економічна безпека передбачає відсутність загроз, здатних призвести до припинення життєдіяльності (банкрутства) підприємства в поточному періоді. Діагностика поточної безпеки полягає в визначенні рівня платоспроможності підприємства шляхом інтегральної оцінки його фінансово-економічного стану. До-

тримання необхідного рівня поточної безпеки (платоспроможності) є обов'язковою умовою функціонування підприємства [5].

Тактична економічна безпека відображає здатність підприємства до відтворення у процесі реалізації ним господарської діяльності, що досягається при певному рівні ефективності використання ресурсів підприємства. Ця складова економічної безпеки характеризує ефективність організації виробничо-господарської й комерційної діяльності підприємства, раціональність використання його економічного потенціалу. Суб'єкт господарської діяльності може певний час функціонувати при низькому рівні тактичної безпеки, однак недостатня ефективність виробничого процесу й високі комерційні ризики обов'язково призведуть до втрати фінансової стійкості і платоспроможності підприємства [5].

Стратегічна економічна безпека характеризує рівень економічного потенціалу підприємства, який обумовлює здатність підприємства до подальшого успішного функціонування та водночас є підтвердженням правильності обраного напрямку розвитку, відповідності результатів роботи підприємства основним макроекономічним тенденціям. Відсутність стратегічної безпеки для підприємства означає недоодержання прибутку та його сильну залежність від умов макросередовища [5].

Система екоменеджменту в Україні визначається, формується і регламентується Законом України "Про охорону навколишнього природного середовища", прийнятим ще в 1991 році.

Згідно з економічним словником, екологічний менеджмент – система управління навколишнім середовищем (система екологічного менеджменту – СЕМ) частина загальної системи управління, що включає організаційну структуру, діяльність із планування, обов'язки, відповідальність, досвід, методи, методика, процеси і ресурси для розробки, здійснення й аналізу екологічної політики. Сертифікацію підприємства за ISO 14000 слід розглядати як проміжний крок до узгодження його діяльності з вимогами EMAS для досягнення основної мети введення стандартів в області екологічного менеджменту. Новим в цій системі є сфера регулювання еколого-економічних відносин, а також те, що вона не націлена на розширення економічної відповідальності, на обмеження волі дій підприємств, а це спонукає їх до добровільного прийняття офіційних директив в області екологічного менеджменту. Завдання екологічного менеджменту полягає у пошуку нових шляхів і підходів до вирішення екологічних проблем при виробництві продукції.

На думку В.А. Лук'янихіна та О.А. Лук'янихіної, екологічний менеджмент – це система управління діяльності підприємства в тих чи інших її формах, напрямках, сторонах і т.д., які прямо чи непрямо стосуються взаємодій підприємства з навколишнім природним середовищем.

Я.Я. Яндиганов розглядає екологічний менеджмент як аналіз, планування, перетворення в життя та контроль за поведінкою природоохоронних заходів з метою досягнення деяких задач підприємства, а саме: отримання прибутку та його екологічно безпечний розвиток. На думку автора, це вміння приймати ефективні управлінські рішення з метою покращення природоохоронної діяльності підприємств та організацій в конкретній ринковій ситуації.

Гармідер Л.Д., Михальчук Л.В. під екологічним менеджментом розуміють добровільну, ініціативну та результативну діяльність економічних суб'єктів, спрямовану на реалізацію їх власних екологічних цілей, проєктів і програм, розроблених на основі принципів екоефективності та екосправедливості.

На відміну від управління, екологічний менеджмент – це ринково орієнтований механізм, а не інструмент державного управління. Метою екологічного менеджменту є пошук забезпечення найбільш конкурентноздатних рішень у сфері керування природоохоронною діяльністю [4].

Предметом екологічного менеджменту виступають природоохоронні та ресурсозберігаючі напрямлення діяльності підприємства, а також виготовлення продукції чи послуг. При цьому, метою екологічного менеджменту є мінімізація негативних впливів діяльності на навколишнє природне середовище.

Економічні механізми передбачають елементи державного втручання в ринкове регулювання через платежі за забруднення та штрафи, реалізацію ресурсних квот і "ліцензій за забруднення", надання кредитів як заохочення за економію ресурсів, покриття витрат на амортизацію, скасування субсидій тощо [1].

Щоб підвищити рівень обґрунтованості екологічних рішень, на підприємствах вводяться спеціальні природоохоронні або екологічні паспорти, які дозволяють детально проаналізувати екологічну ситуацію, визначити першочергові задачі та їхній вплив на навколишнє середовище.

У 1990 році було прийнято державний стандарт СРСР ГОСТ 17.0.0.04-90 і розроблено методичні вказівки щодо заповнення та ведення екологічного паспорта промислового підприємства (ЕППП). З їхнім використанням протягом двох років було паспортизовані більшість підприємств України. Особливу увагу при цьому приділяли контролю якості заповнення ЕППП, яка, через вкрай обмежені терміни проведення цієї роботи і недостатню кваліфікацію більшості її виконавців, усе ж залишалася дуже низькою. У статті 24 чинного нині Закону України "Про охорону навколишнього природного середовища" записано: "...ведення екологічних паспортів здійснюється за єдиною для республіки системою в порядку, що визначається Кабінетом Міністрів України" [6].

Екологічний паспорт промислового підприємства (далі – підприємства) – нормативно-технічний документ, що включає дані по використанню підприємством ресурсів (природних, вторинних тощо) і визначенню впливу його виробництва на навколишнє середовище. Екологічний паспорт підприємства представляє комплекс даних, виражених через систему показників, що відображають рівень використання підприємством природних ресурсів і ступінь його дії на навколишнє середовище.

Екологічний паспорт розробляється підприємством за рахунок своїх засобів і затверджується керівником підприємства за узгодженням з місцевими органами влади і територіальним органом Мінприроди України, де він реєструється.

Одним з головних елементів екологічного менеджменту є екологічний аудит. Екологічний аудит – незалежна перевірка господарської діяльності підприємства з метою оцінки її відповідальності природоохоронному законодавству та розроблення рекомендацій щодо зниження фактичного або потенційного екологічного, фінансового та інших збитків і витрат. До функцій екологічного аудиту належить контроль за формуванням екологічних витрат (втрат) за місцем їх виникнення з виявленням відхилень від нормативів, стандартів, вимог і планових завдань, які регламентують природокористування, а також виявлення екстенсивних та інтенсивних факторів і резервів екологічної діяльності первинних підрозділів [7].

По результатах екологічного аудиту підприємства розробляються довгострокові екологічні програми, які подаються в зацікавлені органи влади.

Отримання таких матеріалів дозволить органам виконавчої влади або органам місцевого самоврядування у подальшому контролювати діяльність підприємств в області охорони навколишнього природного середовища та його відродження.

Проведення екологічного аудиту сприятиме запровадженню єдиної державної політики, щодо довгострокових екологічних програм по відтворенню екологічного стану навколишнього природного середовища, залучаючи до цього не тільки державні, а в основному, не державні кошти підприємств-забруднювачів.

Таким чином, метою екологічного аудиту можна визначити вдосконалення виробничо-економічної діяльності підприємств з урахуванням та вдосконаленням економічної, фінансової, технологічної стратегії по підвищенню рівня екологічності підприємства.

З метою забезпечення екологічної безпеки на підприємстві слід проводити екологічний контроль. Екологічний контроль – регулювання екологічних відносин рівнів управління природокористуванням на підприємстві [7].

Як перехід від адміністративного контролю до заходів економічного впливу, як стимулювання екологічного підприємництва виступає екологічний маркетинг [7].

Екологічний маркетинг – забезпечує довгостроковий добробут суспільства із соціальних та екологічних позицій на основі підприємницької діяльності суб'єктів господарювання, у тому числі захист природного навколишнього середовища в процесі виробництва та реалізації товарів та послуг [7].

В умовах ринкової форми господарювання система управління повинна забезпечувати нову екологічну політику. Цьому сприяє практика екологічного страхування. Екострахування – страхування відповідальності підприємств за заподіяння збитків у зв'язку з аварією, технологічним збоєм або стихійним лихом, що призводять до забруднення довкілля [7].

Для характеристики економічної безпеки, на нашу думку, слід враховувати декілька складових, техніко-технологічну, фінансову, інвестиційну та людський чинник.

Доцільно людський фактор розглядати відповідно до такої структури [8]:

1. Показники кількісного складу та їхня динаміка містить у собі такі показники: середньооблікова чисельність персоналу, структура персоналу, показники плинності кадрів, вікового та кваліфікаційного складу.

2. Показники ефективності використання персоналу: продуктивність праці в абсолютному та грошовому вимірниках, фондоозброєність, інтенсивність завантаження протягом часу.

3. Показники мотивації та соціальних умов: середньомісячна зарплата, премії, соціальні пільги, соціальні умови.

4. Показники інтелектуального потенціалу: участь у науковій діяльності (підготовка статей, рефератів, дисертацій), освітня складова працівників, раціоналізаторські пропозиції, наявність патентів, тощо.

При врахуванні техніко – технологічної складової слід звернути увагу на технічний стан підприємства (коефіцієнти придатності, зносу та старіння основних засобів тощо) та рух основних виробничих засобів (коефіцієнти оновлення, введення, вибуття, розширення, ліквідації).

При врахуванні фінансової складової економічної безпеки, на нашу думку, слід враховувати фінансову стійкість підприємства.

При врахуванні інвестиційної складової економічної безпеки слід враховувати кількість інвестицій, що необхідні для щорічного оновлення основних виробничих засобів.

Відповідно до складових економічної безпеки, вагових коефіцієнтів, порогових значень слід скласти таблицю 1, щоб визначити загальну суму балів, яка розраховується за формулою:

$$\lambda = k_i \times \lambda_i, \tag{1}$$

де k_i – ваговий коефіцієнт складової;

λ_i – відповідно до фактичного значення показника кількість балів i -ї складової.

Таблиця 1

Інтегральна бальна оцінка економічної безпеки [8]

Функціональна складова	Ваговий коефіцієнт	Кількість балів			
		від 8 до 10	від 5 до 8	від 2 до 5	від 0 до 2
Техніко-технологічна	$k_T^{техн}$	оновлення	підйом	депресія	криза
Фінансова	$k_{ФН}$	абсолютна	нормальна	нестійка	криза
Інвестиційна	k_I	абсолютна	нормальна	нестійка	криза
Людський фактор	$k_{ЛФ}$	абсолютна	нормальна	нестійка	криза
Всього					

Відповідно загальній сумі отриманих балів визначається до якого 1–4 класів економічної безпеки відноситься підприємство (таблиця 2):

Таблиця 2

Класи підприємств [8]

Кількість балів	Клас	Рівень економічної безпеки
0–10	4	Підприємство підвищеного ризику, що нездатне працювати на сучасному етапі
10–20	3	Підприємство проблемного рівня економічної безпеки. Можливі катастрофічні наслідки криз при усуванні
20–30	2	Економічна безпека підприємства знаходиться на нормальному рівні. При зовнішніх загрозах наслідки будуть суттєві, але усунені
30–40	1	Рівень економічної безпеки на підприємстві високий, таке підприємство стійке до можливих криз

Для ефективного функціонування конкурентоспроможного підприємства економічну безпеку слід розділити на три складові: поточна, тактична, стратегічна економічна безпека.

На думку Довбні С.Б., Гічової Н.Ю., чисельне значення окремих складових економічної безпеки визначається середньозваженим ступенем відповідності фактичних значень оціночних показників їх рекомендованим значенням. Рівень поточної економічної безпеки можна визначити за формулою 2 [5]:

$$\dot{I} = \frac{\sum_{j=1}^m G_j \cdot (\hat{E}_j / N_j)^l}{\sum_{j=1}^m G_j}, \quad (2)$$

де \dot{I} – рівень поточної економічної безпеки підприємства; G_j – коефіцієнт значущості j -го показника; K_j – фактичне значення j -го показника; N_j – рекомендоване (нормативне) значення j -го показника; m – кількість використуваних для оцінки даної складової показників; l – ступінь, котрий приймає значення 1, якщо зростання значення показника свідчить про підвищення рівня економічної безпеки, $l=1$, якщо зростання значення показника негативно впливає на безпеку підприємства.

Рівень тактичної або стратегічної безпеки визначається за формулою 3 [5]:

$$Tk(C) = \frac{\sum_{i=1}^n G_i \cdot O_i}{\sum_{i=1}^n G_i}, \quad (3)$$

де Tk – рівень тактичної безпеки підприємства; C – рівень стратегічної безпеки підприємства; G_i – коефіцієнт значущості i -ї складової тактичної (стратегічної) безпеки підприємства; O_i – оцінка i -ї складової тактичної (стратегічної) безпеки; n – кількість складових тактичної (стратегічної) безпеки.

Оцінка окремих складових тактичної та стратегічної безпеки підприємства визначається за формулою 4 [5].

$$O_i = \frac{\sum_{j=1}^m G_j \cdot (K_j / N_j)^l}{\sum_{j=1}^m G_j}. \quad (4)$$

Таблиця 3

Інтегральні показники небезпеки регіонів України [9]

Регіон	Інтегральний показник небезпеки	Регіон	Інтегральний показник небезпеки	Регіон	Інтегральний показник небезпеки
Автономна Республіка Крим	0,049	Івано-Франківська	0,040	Рівненська	0,029
Вінницька	0,043	Київська	0,091	Сумська	0,020
Волинська	0,033	Кіровоградська	0,021	Тернопільська	0,024
Дніпропетровська	0,066	Луганська	0,039	Харківська	0,025
Донецька	0,059	Львівська	0,061	Херсонська	0,029
Житомирська	0,033	Миколаївська	0,024	Хмельницька	0,028
Закарпатська	0,031	Одеська	0,065	Черкаська	0,028
Запорозька	0,057	Полтавська	0,049	Чернігівська	0,029

Найбільше значення цього показника спостерігаються в Київській, Дніпропетровській, Одеській, Львівській, Донецькій та Запорізькій областях. На території нашої держави розташовано більше ніж 1700 хімічно небезпечних об'єктів, на яких зберігається понад 265 тис. т сильнодіючих отруйних речовин. Найбільш значні коефіцієнти хімічної небезпеки в Одеській, Донецькій областях, а найнижчі – у Тернопільській області.

У процесі проведення екологічного менеджменту необхідно, насамперед, глибоко проаналізувати техніко-економічну й фінансову ситуацію. Перше питання, на яке необхідно знайти відповідь, – це визначити (встановити) вид продукції, який вироблятиме підприємство для відновлення свого потенціалу та нормального функціонування. Цьому передують аналіз усіх напрямів діяльності підприємства за критерієм конкурентоспроможності продукції (ціна, якість), ринкової частки, структури витрат і прибутковості. Друге питання – забезпечення економічної безпеки підприємства. Цьому процесу передують забезпечення платоспроможності (поточна безпека), забезпечення ефективності використання ресурсів у процесі виробничо-господарської діяльності (тактична безпека), можливість забезпечення виживання в нинішніх умовах нестабільної економіки (стратегічна безпека). Метою безпеки є не тільки захист здоров'я населення, але і захист навколишнього середовища, необхідно визначити показники, які б кількісно оцінили стан і якість останньої. До таких кількісних характеристик можна віднести ступінь близькості стану екосистем до границі її стійкості, де буде загублена передбачуваність змін екосистем.

Висновки. Варто звернути увагу на те, що підприємства, які практикують екологічний менеджмент, теоретично одержують ряд істотних переваг. По-перше, це зниження витрат за рахунок: ресурсо- і енергозбереження; утилізації, продажу побічних продуктів і відходів виробництва; мінімізації платні за ресурси і забруднення навколишнього середовища. По-друге, зростання доходів за рахунок вищих цін на екологічно чисту продукцію; підвищення конкурентоспроможності; створення нових видів продукції. По-третє, сприятливий імідж, здатність до постійного оновлення асортименту продукції, кращі можливості для експорту продукції. [7]

Враховуючи те, що для України поняття екологічного менеджменту є досить новим слід поступово впроваджувати стандарти ISO 14000. Ключовим поняттям цієї серії є поняття системи екологічного менеджменту організації, тому центральним документом стандарту вважається ISO 14001 “Специфікації і посібник з використання систем екологічного менеджменту”. При цьому принципово новим є те, що в сфері регулювання еколого-економічних відносин основна увага звертається на внутрішньо-фірмові методи захисту навколишнього середовища. Система EMAS не націлена на розширення економічної відповідальності та на обмеження волі дій підприємств. Тобто на підприємствах створюються такі економічні стимули, які спонукають їх до добровільного прийняття офіційних директив в області екологічного менеджменту.

Українські підприємства сьогодні переживають глибоку кризу, яка викликана певними об'єктивними і суб'єктивними причинами. Об'єктивними причинами є фактори зовнішнього середовища фірми. Суб'єктивними причинами є внутрішні фактори, пов'язані із орієнтацією підприємства, системою менеджменту, системою постачання, виробництва та збуту, організаційною культурою фірми, тощо. В цьому випадку не слід забувати про найважливіший з складових економічної безпеки – це людський фактор.

Перспективами подальших досліджень у даному напрямі є методологія оцінки економічної безпеки, для цього слід: розробити методи прогнозування тривалості роботи підприємства зі сталими еколого-економічними показниками; обґрунтувати критерії оцінки економічної безпеки підприємства; установити причини проявлення факторів ризику та законів розподілу наслідків їх впливу; розробити заходи захисту виявлених факторів ризику. Є надія, що використання передового зарубіжного досвіду, активізація методичних розробок (у т.ч. і розробки авторів) допоможе розвитку української економіки, який можна забезпечити шляхом розвитку і зростання конкурентоспроможності української промисловості.

Література

1. Мельник Л.Г. Основи екології. Екологічна економіка та управління природокористуванням [Підручник] / Л.Г. Мельник, М.К. Шапочка. – Суми: ВТД “Університетська книга”, 2006. – 759 с.
2. Барановський О.І. Фінансова безпека [Текст] / О.І. Барановський – К.: Фенікс, 1999. – 338 с.
3. Мунтян В.І. Економічна безпека України [Текст] / В.І. Мунтян – К.: КВІЦ, 1999. – 464 с.
4. Макарова Н.С. Економіка природокористування [Навч. пос.] / Н.С. Макарова, Л.Д. Гармідер, Л.В. Михальчук. – К.: ЦНЛ, 2007. – 322 с.
5. Довбня С.Б. Діагностика рівня економічної безпеки підприємства [Текст] / С.Б. Довбня, Н.Ю. Гічова // Фінанси України. – 2008 – № 4. – С. 88–97.
6. Лозанський В.А. Чи не час згадати про екологічні паспорти? [Текст] / В.А. Лозанський // Дзеркало тижня. – 2006. – № 34.
7. Борнос В.М. Еколого-економічний аналіз структуризації показників виробництв [Текст] / Борнос В.М., Мамчук І.В. // Вісник СумДУ, серія Економіка, № 7. – 2006. – С. 52–57.
8. Ейтутіс Г. Оцінка економічної безпеки залізничного транспорту [Текст] / Г. Ейтутіс // Економіст, № 1. – 2009 – С. 56–58.
9. Галушкіна Т.П. Економіка природокористування [Навч. пос.] / Галушкіна Т.П. – Харків: Бурун Книга, 2009. – 480 с.

УДК. 338.2

О.В. МАКАРА

Тернопільський національний економічний університет

ОРГАНІЗАЦІЯ МОНІТОРИНГУ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ КРАЇНИ

У статті розглянуто сутність моніторингу та функціонування інституційно-організаційної системи. Запропонована організація моніторингу соціально-економічного розвитку країни.